

Q inclusió

La socialització de la pobresa: canvis en els perfils de la població pobra a Espanya

**ÁNGEL BELZUNEGUI, CARME BORBONÈS,
FRANCESC VALLS**

La socialització de la pobresa:
canvis en els perfils de la
població pobra a Espanya

Quaderns per a la Inclusió Social, 1

Càtedra

d'**Inclusió Social**

La socialització de la pobresa: canvis en els perfils de la població pobra a Espanya

Ángel Belzunegui
*Subdirector de la Càtedra d'Inclusió Social
de la Universitat Rovira i Virgili*

Carme Borbonès
*Directora de la Càtedra d'Inclusió Social
de la Universitat Rovira i Virgili*

Francesc Valls
*Membre del grup d'investigació Anàlisi Social i Organizatiu
de la Universitat Rovira i Virgili*

Tarragona, 2012

DIRECCIÓ
Carme Borbonès i Brescó

EDICIÓ
Ángel Belzunegui Eraso

MEMBRES DEL CONSELL EDITORIAL
Dr. Sergio Nasarre Aznar, Universitat Rovira i Virgili
Dr. Carlos Gómez Bahillo, Universitat de Zaragoza
Dr. Antonio Santos Ortega, Universitat de València
Dra. Carlota Solé i Puig, Universitat Autònoma de Barcelona

Edita:
Publicacions URV

1a edició: desembre de 2011
ISBN: 978-84-8424-205-5
Dipòsit legal: T-1753-2011

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili:
Av. Catalunya, 35 - 43002 Tarragona
Tel. 977 558 474 - Fax: 977 558 393
www.urv.cat/publicacions
publicacions@urv.cat

Aquesta edició està subjecta a una llicència Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported de Creative Commons. Per veure'n una còpia, visiteu <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/> o envieu una carta a Creative Commons, 171 Second Street, Suite 300, San Francisco, California 94105, USA.

© Aquesta editorial és membre de la Xarxa Vives i de l'UNE, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a escala estatal i internacional.

Índex

Presentació	7
La socialització de la pobresa: canvis en els perfils de la població pobra a Espanya	11

Presentació

Els canvis ràpids i constants que afecten la nostra societat demanen eines àgils i eficaces que ens permetin seguir de prop els esdeveniments i les variacions provinents dels entorns i de les modificacions circumstancials en tots els camps del coneixement, i de manera especial en l'àmbit de les ciències socials.

Certament, en aquesta nova realitat emmarcada en l'era de les noves tecnologies, les possibilitats de mostrar amb rapidesa i proximitat els resultats dels estudis i de les investigacions són un fet indiscutible, però encara es manté entre nosaltres la tendència a seguir utilitzant els vehicles històrics sobre els quals tradicionalment hem assentat la transmissió del coneixement i la creació del pensament: les publicacions escrites.

La modalitat d'una publicació periòdica com aquesta té un doble objectiu: d'una banda, mostrar d'una manera ordenada i sistemàtica un conjunt de temàtiques estudiades des de l'activitat desenvolupada per la Càtedra d'Inclusió Social, i de l'altra, posar a l'abast dels diferents professionals, administracions i estudiosos del camp eines i estratègies puntuals, per trobar respostes a l'ampli espectre de fets socials que sovint desconcerten per la novetat i el grau d'impacte que tenen.

La Càtedra s'entén com una plataforma de reflexió i d'innovació social al servei de les institucions, dels col·lectius amb problemes d'inclusió, de les entitats i de les empreses que treballen en el món de la inclusió, perquè tots plegats puguem contribuir a assolir més quotes de cohesió social.

D'entre les diverses activitats previstes, cal destacar la funció de difusió i transferència de coneixement sobre els diversos àmbits en què se centraran les investigacions i anàlisis. I com a espai *ad hoc* per a aquestes

funcions, encetem aquesta col·lecció periòdica, que preveu una aparició semestral com a aportació resum dels treballs i temes més significatius, tractats en les activitats que li són pròpies: jornades, conferències, investigacions, etc.

Pensar en la inclusió social és pensar en la condició humana i en el sistema social, atès que és en aquesta realitat on s'identifiquen tant les capacitats humanes com els límits de la societat: en aquesta anàlisi apareix i es desvetlla la veritat amagada i silenciada, es descobreix l'ordre social fonamentat en la discriminació crònica i queda en evidència la lògica amagada d'una cohesió social que viu com a natural la persistència de l'exclusió social.

La inclusió no és una característica pròpia de cada persona, ni de l'espai on es troba, sinó el resultat de processos socials interactius, profundament lligats a les relacions d'acollida i solidaritat. Aquest caràcter interactiu i relacional fa que calgui tenir en compte també la dimensió individual dels processos d'inclusió: cada persona té un itinerari individual propi marcat per la influència del context i les determinants micro-històriques personals que marquen la realitat de cadascú.

L'any 2000 el Consell Europeu reunit a Lisboa va reconèixer que el nivell de pobresa i d'exclusió social als estats membres «era inacceptable». Així, la construcció d'una Unió Europea més integradora es va considerar un element crucial per «assolir en deu anys l'objectiu estratègic de la Unió, a saber, el creixement econòmic, llocs de treball més nombrosos i de més qualitat en una major cohesió social» (DOUE, 2008). I com a resultat dels acords de l'Agenda de Lisboa, la UE es va comprometre a «aconseguir un impacte decisiu per eradicar la pobresa» com a molt tard l'any 2010, declarat Any Europeu de Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió Social.

Aprofitant la celebració d'aquest any calia definir compromisos concrets, i en aquesta tasca les universitats van entendre que hi tenien un paper rellevant i una responsabilitat indefugible. Per aquesta raó la CRUE, al juliol del 2001, va explicitar el seu compromís social considerant que la universitat era el lloc per excel·lència «de trobada i reflexió, dedicada a la creació i difusió de coneixement, dotada de la corresponent autonomia i responsable de la formació integral dels joves».

Aquesta declaració de principis és el marc en què s'ha volgut encaixar la Càtedra. A través de les seves activitats, la Universitat Rovira i Virgili (desembre de 2010) formalitza el seu compromís social amb l'anàlisi sistemàtica de les diferents formes de desigualtat social que afecten les persones i col·lectius de la nostra societat, i genera un espai propi per fer-ho realitat.

La col·lecció *Quaderns d'Inclusió Social* pretén ser el vehicle periòdic d'anàlisi i de reflexió-formació vers temes que en aquests temps ocupen i preocupen la societat: la vulnerabilitat i l'augment de riscos socials. Des d'aquestes pàgines es pretén aportar respostes i propostes per millorar i optimitzar els processos i mètodes d'intervenció social, així com identificar problemàtiques en funció de l'entorn per aportar-hi coneixement i pensament a un objectiu específic: el manteniment i l'enfortiment de la cohesió social.

Carme BORBONÈS
Directora de la Càtedra d'Inclusió Social
Universitat Rovira i Virgili

La socialització de la pobresa: canvis en els perfils de la població pobra a Espanya¹

Resum: En aquest primer número de Quaderns per a la Inclusió Social s'aborda la realitat de la pobresa a Espanya. La tesi que es defensa en aquest treball és l'existència d'un procés de socialització de la pobresa, en el sentit que el risc de pobresa i la vulnerabilitat social s'estenen a capes socials i a grups d'edat que abans quedaven relativament protegits de les situacions desfavorides. S'analitzen els factors que contribueixen a aquest procés de socialització, entre els quals destaquen la situació dels subjectes en el mercat laboral, el tipus de llar on viuen i el nivell de formació que tenen. Per a algun d'aquests indicadors també es du a terme una comparativa de caràcter estatal. Finalment, es descriu l'estratègia 2020 adoptada per la Unió Europea amb el propòsit de reduir les taxes de pobresa i es concreten les directrius que la mateixa UE ha dictat per als seus membres amb vista a aconseguir aquest objectiu.

Paraules clau: pobresa, desigualtat social, estructura social, vulnerabilitat, privació.

---

1. Aquest text forma part de la investigació «Pobresa, exclusió i desigualtat de gènere a Espanya» (CSO2008-03005-E/SOCI), finançada per l'Institut de la Dona en la convocatòria 2008-2011 del Pla Nacional I+D+i, que s'ha realitzat en sis comunitats autònomes amb la participació de sis universitats espanyoles. Les comunitats autònomes són Andalusia, el País Valencià, Catalunya, el País Basc i la Regió de Múrcia, i les universitats, les de Jaén, Saragossa, València, la Rovira i Virgili de Tarragona, la del país Basc i la de Múrcia.

1. Tendències actuals al perfil de la pobresa a Espanya

En aquest primer apartat ens centrem en l'estudi detallat de l'evolució de la pobresa a Espanya. D'entrada, podem preguntar-nos per alguns aspectes rellevants al voltant del coneixement de l'abast del fenomen de la pobresa al nostre país. Per exemple, sobre si ha augmentat o disminuït la població pobra espanyola en els últims anys; sobre si la pobresa es reparteix de manera homogènia per tot Espanya, o bé hi ha comunitats autònomes en les quals la taxa de pobresa és més elevada; o sobre si creix el diferencial de pobresa entre homes i dones, i entre nens i joves, d'una banda, i persones grans, de l'altra, o sigui, entre els diferents grups d'edat. Per respondre aquestes qüestions, hem analitzat la sèrie de dades sobre condicions de vida i pobresa que transcorre des de 1995 fins a 2011: la primera part de la sèrie (1995-2003) correspon al Panell de Llars de la UE (PHOGUE) i la segona (2004-2011) a dades de l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV).²

En el primer any de referència (1995) la taxa de pobresa³ a Espanya era del 19% sobre el total de la població; en l'actualitat (ECV2011, dades provisionals corresponents al 2010), aquesta taxa és del 21,8%. Si mirem l'any anterior de la sèrie, el percentatge de pobres era, el 2009, del 20,7%, i durant 15 anys consecutius la taxa de pobresa a Espanya ha variat entre 1 i 2,8 punts percentuals. Per tant, la pobresa a Espanya ha variat entorn del 19%-21,8% i ha mostrat bastant estabilitat fins a l'any 2008. L'incre-

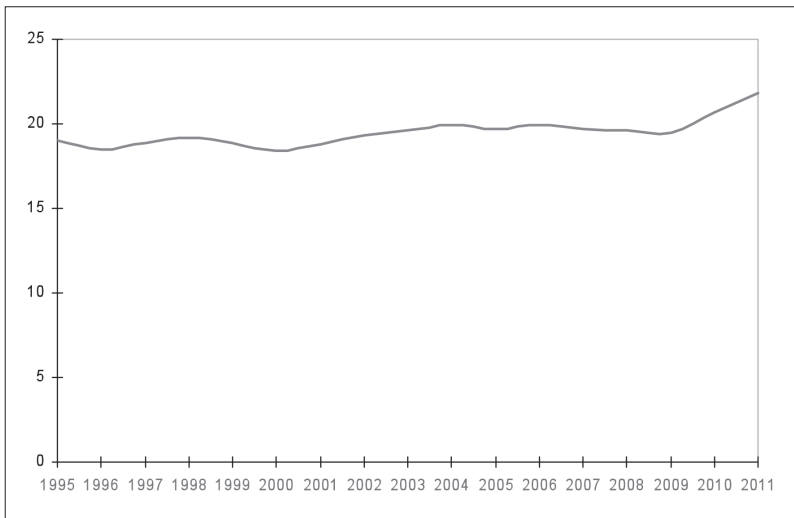
---

2. El Panell de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) pertany al conjunt d'operacions estadístiques harmonitzades per als països de la UE. Es va realitzar durant el període 1994-2001, o sigui, en vuit cicles. A partir de 2004, el PHOGUE es va substituir per una nova enquesta, l'Enquesta de Condicions de Vida, que també es realitza als països de la UE. La informació sobre les característiques tècniques del PHOGUE pot consultar-se a l'apartat «Societat: Nivell, qualitat i condicions de vida» de les operacions estadístiques a la pàgina de l'Institut Nacional d'Estadística (INE). L'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) pertany al conjunt d'estadístiques harmonitzades per als països de la UE (*European Statistics on Income and Living Conditions, EU-SILC*). L'ECV ofereix dades comparatives de la distribució d'ingressos i l'exclusió social en l'àmbit europeu, i aporta dades transversals i longitudinals, però prioritza la producció de dades transversals d'alta qualitat en nom de la comparabilitat. Pel que fa a Espanya les dades són significatives tant a escala nacional com de comunitat autònoma, amb una mostra de 16.000 habitatges distribuïts en 2.000 seccions censals en les diferents comunitats autònomes.

3. La taxa de pobresa es calcula a partir del llindar de pobresa, situat en el 60% de la renda mitjana d'un territori, d'acord amb l'escala d'equivalència modificada de l'OCDE, que assigna pesos diferents a les unitats de consum en la llar. Com a exemple de valors il·lustratius del risc de pobresa, el llindar per a una persona que viu sola és de 7.818,2 euros anuals, mentre que per a una llar amb dos adults i dos nens és de 16.418,2 euros anuals (ECV2010).

ment de l'any 2008 al 2010, ens indica una tendència d'augment continuat en l'avenir? No ens queda més remei que esperar les sèries futures per observar el comportament de la taxa de pobresa, però podem dir que el període de creixement econòmic que transcorre aproximadament des de 1996 fins a 2007 no va aconseguir rebaixar la taxa global de pobresa, sinó que, al contrari, l'últim període de crisi econòmica l'ha fet augmentar en 2,8 punts percentuals, un creixement important si es té en compte l'estabilitat precedent.

Gràfic 1. Evolució de la taxa de pobresa a Espanya (1995-2011).

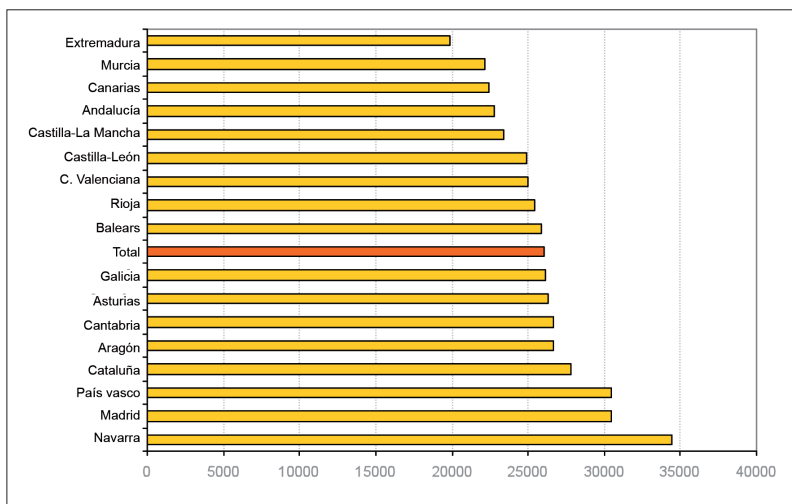
Elaboració pròpia a partir del PHOGUE i l'ECV.

Queda per veure l'evolució de la taxa, tot i que es pugui preveure que hi haurà un increment del risc de pobresa com a conseqüència de la cruesa de la crisi econòmica. Un factor que ha condicionat l'augment de la taxa de pobresa entre els anys 2008 i 2009 ha estat la reducció de la renda mitjana per llar que han experimentat la majoria de les regions espanyoles.

Les dades de 2009 mostren que la pobresa és més elevada en unes comunitats autònomes que en altres. Aquest fet deriva de factors que tenen a veure amb el desenvolupament econòmic històric: el tipus d'ac-

tivitat econòmica, els ingressos per l'activitat en el mercat laboral, el percentatge de població ocupada, la renda mitjana de les llars, la qualitat del treball ofert, etc. Així doncs, en relació amb l'última dada desagregada per comunitats autònomes de què disposem, la renda mitjana per llar a Navarra, el territori amb major renda, era de 34.409 euros, mentre que a Extremadura, el de menor renda, de 19.858 euros. En el gràfic 2 es mostren les diferències. Això es tradueix, quasi de manera automàtica, en una situació paral·lela respecte a les taxes de pobresa que presenten les regions espanyoles (gràfic 3):

Gràfic 2. Renda mitjana de les llars en les CA, 2009 (en euros).

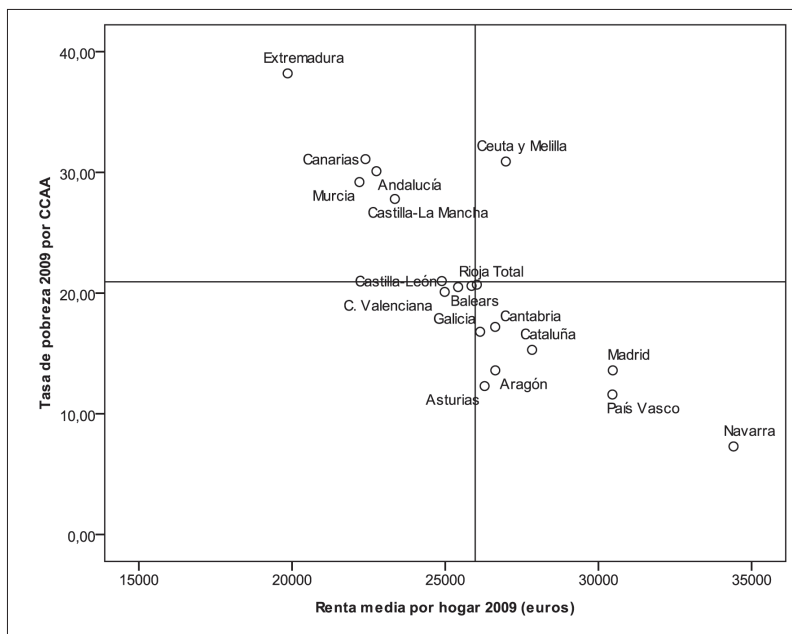

Sense dades desagregades per a Ceuta i Melilla. Elaboració pròpia a partir de l'ECV2010.

El més interessant de ressaltar és la pèrdua de rendes mitjanes de les llars en la majoria de les comunitats autònomes. Durant la primera dècada del segle XXI les rendes de les comunitats autònomes han augmentat, però aquest augment s'ha vist truncat per la crisi econòmica a partir de 2008, com reflecteixen les dades de l'any 2009. Només Galícia (1.710 euros), Navarra (850 euros) i la Rioja (366 euros) augmenten la renda mitjana respecte a 2008. Les majors pèrdues de renda s'observen a les Balears (2.362 euros menys), Múrcia (1.486), Madrid (1.435), Aragó

(1.085), Extremadura (1.020) i Cantàbria (1.009 euros menys). Aquest fet ha augmentat la vulnerabilitat econòmica de les llars i s'ha traduït en un augment de les taxes de pobresa pràcticament en totes les regions espanyoles.

Gràfic 3. Renda mitjana de les llars i taxa de pobresa en les CA (2009).

Elaboració pròpia a partir de l'ECV2010.

El gràfic mostra tres situacions a Espanya quant al nivell de rendes i l'extensió de la pobresa: les comunitats amb taxes de pobresa menors –Navarra (7,3%), el País Basc (11,6%)–, a més de les d'Astúries (12,3%), Aragó (13,6%), Madrid (13,6%) i Catalunya (15,3%); en la part central del gràfic, pròximes a la intersecció de les mitjanes de les dues variables, i per sota de la taxa global de pobresa, les comunitats de Galícia (16,8%), Cantàbria (17,2%), la C. Valenciana (20,1%), la Rioja (20,5%) i les Balears (20,6%). Podem incloure en aquest grup, per la seva proximitat a la taxa de pobresa, Castella i Lleó, amb el 21% de taxa. Per sobre de la mitjana espanyola hi ha territoris amb desenvolupaments econòmics

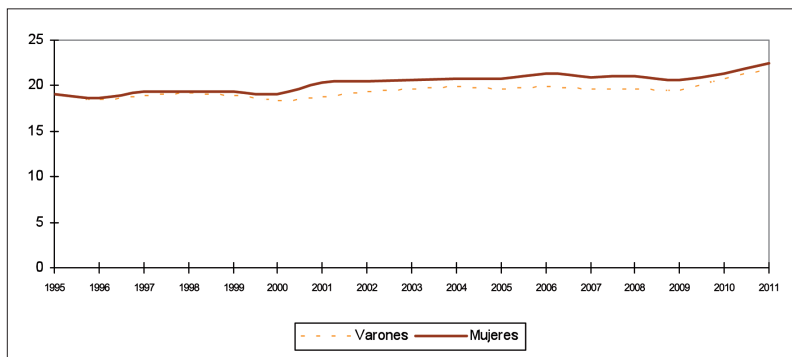
menors, als quals corresponen taxes de pobresa elevades, com Extremadura (38,2%), les Canàries (31,1%), Ceuta i Melilla (30,9%), Andalusia (30,1%), Múrcia (29,2%) i Castella-la Manxa (27,8%).

Les dades sobre l'evolució de la taxa de pobresa de 2008 a 2009, és a dir, durant el primer impacte de la crisi econòmica, són eloqüents: a excepció de ben poques comunitats autònomes, les taxes de pobresa van augmentar. Les que van reduir la taxa van ser Ceuta i Melilla, Galícia, la Rioja, Astúries i Navarra, per aquest ordre d'importància en la reducció. Madrid no va modificar la taxa i les que la van augmentar molt per sobre de la mitjana espanyola (1,2% d'augment) van ser les Canàries, les Balears i Cantàbria (augmentos superiors al 3%), el País Valencià, Catalunya i el País Basc (augmentos entre 2 i 3 punts percentuals), i la resta, que van augmentar més o menys el que ho va fer la mitjana espanyola.

La disminució de la taxa a la Rioja ha fet que se situï per sota de la mitjana espanyola en la taxa de pobresa; al contrari, Castella i Lleó ara es troba entre les set comunitats amb taxes de pobresa per sobre de la mitjana. Extremadura i les Canàries presenten les majors taxes de pobresa. A l'extrem oposat, Navarra es manté com la comunitat amb menys pobresa i encara la redueix entre 2008 i 2009; no obstant això, el País Basc l'augmenta en 2,2 punts percentuals, se situa ara en taxes de pobresa de dos dígitos. El primer impacte de la crisi econòmica ha afectat negativament la majoria de les autonomies espanyoles, encara que de manera desigual en els diferents territoris.

Respecte a com afecta la pobresa a dones i homes a Espanya, veiem que la taxa de pobresa dels homes és del 21,3% el 2010, enfront del 22,5% de les dones. Les dones espanyoles assoleixen 1,2 punts percentuals més de pobresa que els homes. La diferència entre la pobresa de dones i homes ha experimentat augmentos i disminucions al llarg del període, no ha tingut un comportament definit. El diferencial de pobresa ha romàs més o menys constant al llarg de la primera dècada del segle XXI, amb una tendència a disminuir-se al final de la dècada:

Gràfic 4. Taxa de pobresa en homes i dones (1995-2011).

Elaboració pròpia a partir del PHOGUE i l'ECV.

Les últimes dades de la sèrie, que coincideixen amb el primer impacte de la crisi econòmica a Espanya (2008-2011), indiquen que el diferencial de la taxa de pobresa entre dones i homes s'ha reduït de 2,7 punts percentuals a 1,2. Si encara és aviat per parlar de convergència de les taxes de pobresa entre homes i dones, sembla que l'evolució en els últims anys camina cap a l'equiparació.

L'evolució de les taxes de pobresa dels homes i de les dones planteja dubtes sobre el procés de feminització de la pobresa a Espanya. En comptes d'augmentar les diferències com una tendència de la sèrie, s'estan reduint. Si afegim a aquest fet que s'observen creixements de la pobresa en els grups d'edat de 29 a 49 anys, gradualment ens anem allunyant del perfil de la pobresa d'una dona gran de 65 anys. Des del nostre punt de vista s'està produint un fenomen que denominem socialització de la pobresa, com a resultat de l'extensió d'aquest fenomen a grups d'edats i capes socials que abans quedaven resguardades de la situació de carència econòmica.

A Espanya existeix, en l'actualitat, un risc de pobresa més gran entre els més joves: el 26,5% entre els menors de 16 anys, en relació amb el 21,7% entre les persones de més de 65 anys. Una altra qüestió destacable és que també augmenta la pobresa del gran grup d'edat de 16 a 64 anys, del 16,4% al 20,7% (2004 i 2011, respectivament). Per tant, l'increment de la pobresa en aquest gran grup d'edat està condicionant l'augment de

la pobresa en el grup d'edat de menors de 16 anys. Aquest augment es concentra en llars monoparentals i en famílies nuclears, concretament en les que tenen fills.

2. Algunes anotacions sobre la pobresa de les dones a Espanya

A Espanya, l'edat, el tipus de llar i la relació dels individus amb el mercat laboral, dibuixen un model de pobresa amb un efecte diferencial entre dones i homes. Aquest model (no l'únic, però sí àmpliament estès) s'articula entorn de la posició de les dones en el treball productiu i reproductiu. En aquest model hi ha un efecte generacional, ja que les taxes de pobresa femenina es concentren en dones de generacions que no van participar en el mercat laboral, perquè van seguir el model tradicional de *male breadwinner*. La incorporació de les dones joves al mercat laboral no ha eliminat el model tradicional, ja que les dones perceben ingressos per sota dels dels homes, considerats en moltes unitats familiars com a ingressos complementaris.

Les dades de la sèrie estadística de l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) mostren dos perfils clars de pobresa femenina: les dones de llars monoparentals i les dones de més de 65 anys que depenen de pensions de jubilació i que no han participat en el mercat laboral. Les transferències socials redueixen la pobresa extrema i severa entre les dones de més de 65 més que en els homes. Hi ha més dones pobres però la gravetat de la pobresa que presenten (quan s'utilitza el llindar del 25% de la mitjana d'ingressos) és una mica menor que la dels homes. Això pot explicar-se per l'impacte de les transferències, però també per l'ús que les dones fan dels serveis socials i de les xarxes familiars i de suport per pal·liar les situacions de necessitat.

2.1 La vinculació laboral de les dones: formació, treball remunerat i tipus de llar

El risc de pobresa de la població fluctua en funció del nivell formatiu i de la posició que s'ocupa en el mercat laboral. Les dades de l'Enquesta Anual d'Estructura Salarial publicada per l'INE (2011) confirmen la diferència salarial entre categories d'ocupació i també entre homes i dones. Segons aquesta enquesta, la proporció de treballadors amb guany baix (*Low pay rate*), o sigui, la proporció d'assalariats el guany mitjà per hora

dels quals està per sota dels 2/3 del guany mitjà, és del 17,6%. Però la dada concloent és que la proporció de dones sobre el total d'assalariats amb guany baix era, en el mateix any, del 64%; és a dir, quasi dos terços dels treballadors amb guany baix eren dones.

L'Enquesta Anual d'Estructura Salarial mostra que en tots els grups principals d'ocupació (menys en la categoria de treballadors qualificats de l'agricultura i la pesca) el guany anual mitjà percebut pels homes és més elevat que en les dones. Les diferències principals, les trobem entre els treballadors i les treballadores qualificades (entre el 28% i el 31% menys d'ingressos per a les dones), però també en els treballadors no qualificats (27,8% menys d'ingressos) i entre els dependents de comerç (23% menys d'ingressos), els empleats administratius (25%) i els tècnics professionals de suport (22,5%). En la part alta de les ocupacions destaca el Grup A (direcció de les administracions públiques i d'empreses de més de 10 assalariats), amb el 24,6% menys d'ingressos.

Respecte al nivell de formació aconseguit, per a ambdós sexes, com més nivell d'estudis, menor risc de pobresa. La població amb nivell d'estudis primaris presenta la taxa de pobresa més elevada (el 26% en els homes i el 27,2% en les dones). El nivell d'estudis més elevat rebaixa el risc de pobresa, tot i que ho fa amb distinta intensitat en funció del sexe. En totes les categories dels nivells formatius les dones presenten riscos de pobresa superiors als masculins: les menors diferències entre les taxes de pobresa de dones i homes s'observen entre les persones que tenen estudis primaris (1,2% més de pobres entre les dones, respecte als homes) i entre les que tenen estudis universitaris (1,3% de diferència). Les diferències més grans s'expressen en el 3,5% més de dones pobres que d'homes entre les persones que posseeixen estudis secundaris de primera etapa, i en el 2,9% més de dones pobres que d'homes entre les que posseeixen estudis secundaris de segona etapa.

Si s'analitza la pobresa amb relació al tipus de llar, entre la població pobre destaquen les llars monoparentals i les llars unipersonals, llars entre les quals trobem majoritàriament dones com a persona principal.

A les llars monoparentals (amb almenys un nen dependent), la diferència de la taxa de pobresa femenina respecte a la dels homes, en què la dona o l'home treballen a temps parcial, és del 10,8% per als homes i del 68% per a les dones, fet que confirma que la monoparentalitat com-

binada amb la posició de l'adult en el mercat laboral augmenta considerablement el risc de pobresa en les dones.

Les llars unipersonals de dones d'entre 30 i 64 anys d'edat i que treballen a temps parcial també presenten major taxa de pobresa (38,1%) que les llars d'homes de les mateixes característiques (26,2%). Quan es tracta de llars en què conviuen dos adults però sense fills les xifres de taxes de pobresa són molt similars, hi hagi un home o una dona treballant a temps parcial.

En les persones de més de 65 anys, la taxa de pobresa en les dones (ECV2011) és del 23% i la dels homes del 19,9%. Amb dades de l'ECV2010, la taxa de pobresa a les llars d'una sola persona era del 25,7%, tenint en compte que la majoria de les llars unipersonals són de dones.

2.2 La pobresa femenina: una pobresa amagada sota el «vel familiar»

La situació de la llar com a unitat d'anàlisi per observar la pobresa té validesa per avaluar el risc de pobresa a les llars, però pot plantejar-se un enfocament hipotètic sobre quines dades obtindríem en cas d'autonomia individual. Per això presentem aquesta anàlisi, que denominem anàlisi de la pobresa sota el supòsit d'autonomia individual. Hi analitzem en quina situació es trobaria cada individu en cas de viure de manera autònoma amb els ingressos que genera per si mateix i suposant, també, que visqués en una llar de tipus individual.⁴

És necessari assenyalar dues limitacions. La primera és la fonamentació hipotètica d'aquest exercici, que descriu situacions que no són les presents (les reals) i, a més, no té en compte les possibles reaccions que durien a terme els individus en enfrontar-se a una situació com la que proposem, és a dir, viure sols. La segona limitació es refereix a com comptabilitzar els ingressos que té la llar i que no són imputables a cap dels seus membres individualment. Hi ha dues solucions: a) imputar aquests ingressos que ara percep la llar a cadascun dels seus membres, o

---

4. En aquest sentit, cal recalcar que els costos derivats de l'habitatge no tenen cap efecte, en termes metodològics, a l'hora de calcular el risc de pobresa, que està basat únicament en la renda. Per això s'han imposat dues restriccions prèvies. L'anàlisi fa referència només a aquells individus en edat de treballar o de jubilació (a partir dels 16 anys) i que ja no estaven cursant cap tipus de formació. S'han desestimat, per tant, els individus que treballen i estudien a la vegada, en considerar que tendeixen a ocupar feines a jornada parcial o més mal remunerades, que són preses com un complement a la seva condició essencial d'estudiants.

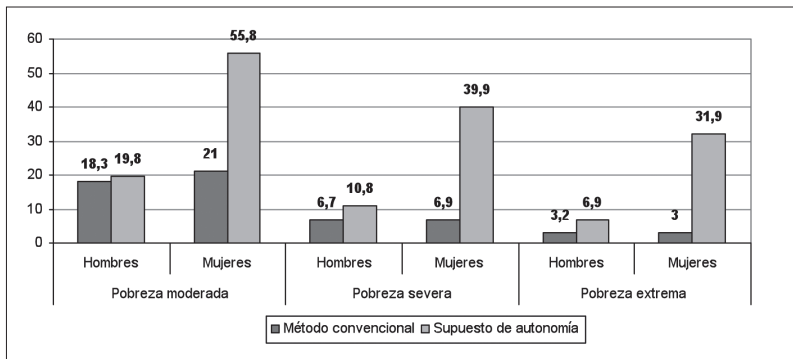
b) desestimar aquests ingressos globals a causa de la baixa generalització i la poca incidència quantitativa en termes de renda. Ja que la primera situació està subjecta a un marge d'error desconegut, optem per la segona opció: comptabilitzar únicament les rendes de caràcter individual que s'ingressaven en el moment de la recopilació de les dades.

Vegem què succeeix quan utilitzem aquesta metodologia per al càlcul de la pobresa en homes i dones a Espanya segons l'ECV2009.

Les dades del gràfic 1 són eloqüents: mentre que entre els homes ambdós mètodes de càlcul de la pobresa ofereixen uns resultats similars, el mètode proposat en el supòsit d'autonomia individual mostra l'augment del risc de pobresa en les dones. Entre els homes, el risc de pobresa moderada (amb un llindar de pobresa situat en el 60% de la renda mitjana) és pràcticament idèntic en tots dos mètodes (el 18,3% segons la metodologia convencional i el 19,8% segons el supòsit d'autonomia), i només els casos de pobresa més extrema augmentarien en cas de passar a viure sols (el 10,8% serien pobres severos i el 6,9% viurien en pobresa extrema.)

En les dones, el risc de pobresa en cas de viure soles es generalitzaria: més de la meitat de les dones espanyoles (55,8%) serien pobres si visquessin soles amb els ingressos individuals que perceben; quatre de cada deu (39,9%) patirien pobresa severa, i un terç del total de les dones de més de 15 anys i que no estudien (31,9%) viurien en situació de pobresa extrema si visquessin soles. Així doncs, el volum de dones pobres (majors de 15 anys i que no estudien) es multiplicaria pràcticament per tres. En els homes, la variació seria molt menor: no arribarien a duplicar-se els homes pobres.

Gràfic 5. Taxes de pobresa relativa segons la metodologia convencional i el supòsit d'autonomia, per sexe.

Elaboració pròpia a partir de l'ECV2009.

Una idea que cal retenir d'aquesta anàlisi és que la metodologia convencional de càlcul de la pobresa, basada en l'anàlisi de les llars, tendeix a amagar la vulnerabilitat econòmica de les dones i a oferir uns resultats equilibrats del risc de pobresa d'homes i dones que viuen en una mateixa llar. A partir d'aquestes dades apreciem que la família s'erigeix com una xarxa de protecció per a les dones, com una institució amb un efecte reductor de la pobresa, tot i que aquesta protecció no és neutra: així com la protecció dels estats del benestar està lligada a uns requisits de ciutadania social, aquesta protecció familiar actua més aviat a partir d'uns llaços de dependència econòmica i de subordinació femenina respecte al domini i a l'autonomia masculina dins les llars.

3. La pobresa més enllà de l'àmbit monetari: privació a les llars, condicions de vida i vulnerabilitat

La qualitat i l'estat de l'habitatge, així com el cost que representa en els membres de la llar, són altres factors que determinen les condicions de vida de la població. Com que es tracta de variables relatives al conjunt de la llar, per poder realitzar una anàlisi desagregada per sexes hem optat per estudiar exclusivament les persones de referència de la llar.

Per a aquesta anàlisi hem seleccionat sis indicadors de privació relatius a l'habitatge.⁵ Una primera lectura de les dades ja ofereix informació rellevant: el 44% de les llars encapçalades per un home i gairebé la meitat (48,4%) de les encapçalades per una dona patien carències en, almenys, un d'aquests indicadors. Els més generalitzats són la presència de soroll (21,8% del total de llars), goteres, humitats o podridura (15,7%), vandalisme o delinqüència a la zona (15,4%) o contaminació mediambiental en l'entorn de l'habitatge (13,2%). Amb una afectació inferior al 10% del total de llars se situen la falta de llum dins l'habitatge (5,9%) i la impossibilitat de mantenir-hi una temperatura confortable a l'hivern (5,3%). En qualsevol dels tipus de privació seleccionats hi ha un major percentatge de llars encapçalades per dones que per homes, sent destacable la distància entre els uns i els altres en els dos indicadors relatius a la qualitat interior de l'habitatge: la presència de goteres, humitats o podridura (el 30% més d'afectació a les llars encapçalades per dones) i la impossibilitat de mantenir una temperatura adequada a l'hivern (el 20% superior).

Per aprofundir en aquesta primera idea hem construït un índex de privació en l'habitatge que resumeix la informació conjunta d'aquestes variables⁶ en una escala que varia del 0 al 100, on 0 equival a absència absoluta de privació i el valor 100 equivaldria a l'existència de privació en cadascuna de les variables seleccionades. El valor mitjà d'aquest indicador de privació era de 9,0 punts, i hi ha una major presència de privació a les llars encapçalades per una dona, amb un índex mitjà de privació de 9,7 punts, per 8,5 en els homes. Unes diferències lleugeres però que una anàlisi de comparació de mitjanes ens confirma que són diferents en un nivell de significació de l'1%.

---

5. Impossibilitat de mantenir una temperatura adequada durant l'hivern; problemes de goteres, humitats o podridura; problemes de sorolls provinents de l'exterior; problemes de contaminació, brutícia o altres problemes mediambientals; problemes de delinqüència o vandalisme a la zona i, per acabar, escassetat de llum natural en l'habitatge. A causa del seu poc pes en termes numèrics s'han desestimat dues variables tradicionals en aquest tipus d'anàlisi: la presència de bany o vàter en l'habitatge.

6. Per això s'han convertit els indicadors anteriors en variables dicotòmiques, que prenen el valor 0 quan no existia la privació i el valor 1 quan la llar sí que en patia. Cada variable s'ha ponderat segons el grau de generalització de la privació, de manera inversa: aquelles variables amb menor generalització de la privació prenen un pes més gran dins del model analític. La fórmula matemàtica per a aquesta anàlisi és la següent, on I és l'indicador dicotòmic de presència o no de privació, i P és el percentatge de llars que no pateixen una determinada privació.

En introduir en l'anàlisi dues variables clau que donen compte de l'estructura familiar, com són l'estat civil i la tipologia de llar, apreciem que les llars on no hi ha un nucli familiar d'estil tradicional (és a dir, format per un home cap de família i una dona com a segona responsable) són aquelles que presenten una major diferència en el risc de privació entre sexes, en perjudici, una altra vegada, de les dones: el percentatge de llars encapçalades per una dona no casada i que no pateixen cap tipus de privació en l'habitatge és d'entre 6 i 12 punts percentuals inferior al dels homes. Aproximadament entre un terç (30,1%) i una quarta part (27,3%) de les llars encapçalades per dones separades o divorciades, respectivament, presenten greus privacions en l'habitatge i aconsegueixen un índex de privació superior en més del doble de l'índex mitjà. Això equival a dir que més de la meitat d'aquestes llars estan afectades per, com a mínim, un dels problemes analitzats en l'habitatge, i que entre el 25% i el 30% en pateixen un mínim de dos. En la mateixa situació familiar, els homes cap de família gaudeixen d'una qualitat superior en l'habitatge.

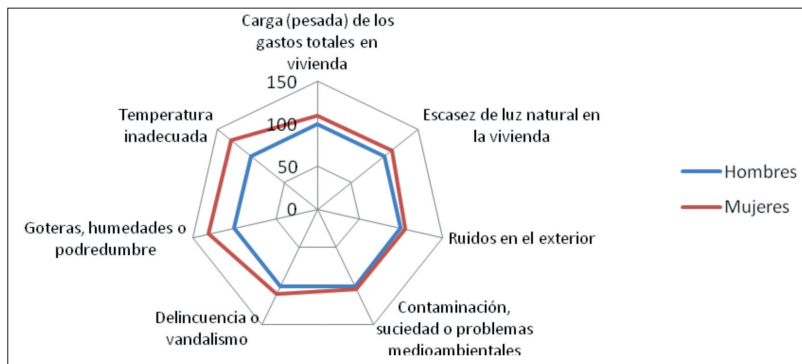
Aquests problemes s'agregen quan aquesta ruptura familiar es combina amb una exclusió del mercat laboral de la dona. Així, pràcticament el 70% de les llars encapçalades per una dona separada que està a l'atur o incapacitada pateixen com a mínim un tipus de privació, i al voltant del 40% acumulen dues o més privacions. En una situació idèntica es troben les llars encapçalades per una dona divorciada que no treballa i tampoc està jubilada: més del 70% presenten com a mínim una privació i, en situacions d'atur, incapacitat o dedicació a les feines de la llar, més del 40% tornen a acumular dues o més deficiències greus en la qualitat de l'habitatge. La gravetat de la privació es repeteix a les llars on viu una dona sola (especialment si és menor de 30 anys), una mare sola amb fills o una parella amb fills. En el primer cas, la gravetat estaria lligada a un procés d'emancipació transitori, amb un accés restringit a mercats d'habitatge de qualitat mitjana o baixa i que acumulen carències en diferents àmbits (que afecten de manera generalitzada les dones, fins i tot aquelles que treballen a temps complet, indicatiu d'una inserció inicial en un mercat laboral de baixa qualitat). En el segon cas, es tracta en gran manera de dones que surten d'una ruptura familiar i, com s'ha comentat, han d'afrontar greus carències en els habitatges a partir del moment en què es debilita la seva vinculació amb el mercat laboral. En el tercer cas,

són llars formades per un nucli tradicional on la dona és el cap de família (habitualment això és senyal indicatiu de la ruptura del marit amb el mercat laboral) i, en el cas d'una feble vinculació laboral, la qualitat de l'habitatge torna a ressentir-se.

Es confirma, així doncs, que la conjunció de nucli familiar unipersonal i femení genera una de les tipologies de llar més desprotegides, tant davant la pobresa monetària com davant les deficiències de l'habitatge.

Per acabar, cal esmentar que l'impacte del cost de l'habitatge torna a ser superior en llars encapçalades per una dona. A la pregunta de «quina càrrega suposen les despeses totals de l'habitatge (incloent electricitat, assegurances, comunitat, etc.) per a la llar?», el 54,6% de les llars encapçalades per una dona i el 49,7% de les encapçalades per un home responen que representa una càrrega pesada. Aquí també les llars més afectades tornen a ser les encapçalades per una dona que ha patit un procés de ruptura familiar (separació, divorci o viudetat): entre 6 i 7 de cada 10 afirmen que són una càrrega pesada (en els homes en aquesta mateixa situació, entre 10 i 20 punts per sota). Per tipus de llar, són les llars monomarentals (67,1%), les dones d'edat avançada que viuen soles (58,9%) i les que encapçalen una llar formada per una parella i un nen (58%) les que presenten unes taxes superiors. En tots aquests casos els percentatges se situen clarament per sobre dels masculins. Hem de fer notar el baix percentatge de dones de menys de 30 anys que viuen soles i que afirmen que les despeses de l'habitatge representen una càrrega pesada (el 39%, per sota de la taxa masculina). Això no entraria en contradicció amb l'acumulació de carències en l'habitatge (com s'ha detectat), sinó que confirmaria la idea d'emancipació transitòria mitjançant l'accés a habitatges de mitjana i baixa qualitat però també de menors despeses associades, que permetrien acumular estalvis de cara a una futura emancipació completa.

Gràfic 6. Dificultats relacionades amb l'habitatge, per sexe de la persona responsable de la llar. Comparació entre les taxes masculines (estandarditzades a un valor 100) i les femenines. Espanya, 2008.

Elaboració pròpia a partir de l'ECV 2008.

4. Sobre la capacitat de consum bàsic

A més de la privació relacionada amb la qualitat i l'estat de l'habitatge, així com amb la càrrega sobre l'economia de les llars, hem analitzat un altre àmbit de privació material que, encara que en depengui, no és estrictament valorable en termes de renda: el consum de tipus bàsic, és a dir, aquell que respon a les necessitats elementals de les llars. Seguint el mateix procediment que en el punt anterior, i prenent, també, com a referència les persones responsables de la llar, hem estudiat les següents sis variables de privació, relatives temporalment als 12 mesos previs a la realització de l'enquesta: existència de dos o més retards mensuals en el pagament de la hipoteca o el lloguer de l'habitatge; dos o més retards mensuals en el pagament de factures (electricitat, gas, aigua, etc.); dos o més retards en el pagament de compres ajornades o préstecs; que es consideri actualment impossible anar-se'n de vacances una setmana a l'any fora de casa; existència de dificultats per a la compra de carn, peix o pollastre almenys cada dos dies (o equivalent en el cas de persones vegetarianes); i, finalment, la incapacitat de la llar d'afrontar despeses imprevistes.

La privació relativa al consum presenta, d'una banda, un percentatge més elevat de llars afectades que la relativa a l'habitatge i, d'altra, una major desigualtat per raó de sexe. En aquest cas, el 61,7% de les llars encapçalades per una dona presentava privació en, almenys, un d'aquests indicadors, enfront del 51,9% de les llars encapçalades per un home. L'acumulació de privacions a les llars encapçalades per una dona és evident: una de cada quatre (25%) presenten privació en dos dels sis indicadors i el 16,2% en pateixen tres o més (19,2% i 12,4% a les llars encapçalades per un home, respectivament). Els tipus de privació més generalitzats són la impossibilitat d'anar-se'n de vacances (33,5% del total de llars) i d'afrontar despeses imprevistes (28,1%). Entre els altres indicadors l'afectació és molt inferior: el 7,9% de les llars té retards en el pagament de compres ajornades, mentre que els percentatges són fins i tot inferiors al 5% en el retard del pagament de factures (3,7%) i en la impossibilitat de comprar aliments bàsics com ara carn, peix o pollastre (2%). Quasi tots els indicadors de privació estan clarament feminitzats, especialment aquells lligats a l'adquisició de béns de consum, amb unes taxes d'afectació entre les llars encapçalades per dones d'entre el 20% i el 50%. L'indicador del retard en el pagament de les factures relacionades amb l'habitatge afecta de manera moderada (ja que aquest impagament suposa la pèrdua de serveis essencials per al funcionament de l'habitatge): afecta el 14% més a les llars encapçalades per dones. Respecte a l'indicador de retards en el pagament de la hipoteca o el lloguer, veiem que afecta el 8,1% del total de llars, i és l'únic que les llars encapçalades per un home tenen més probabilitat de patir. A què es deu aquesta excepcionalitat? Doncs, bàsicament, al fet que un percentatge considerable de dones responsables de la llar tenen 65 anys o més (el 21,9%, davant del 17,7% en els homes), franja d'edat en què és habitual haver completat el pagament de les hipoteques dels habitatges (el lloguer és un règim de tinença inferior al 10% en aquest col·lectiu) i, per tant, no hi ha càrregues en aquest indicador.

L'índex de privació en el consum bàsic, construït a partir de la mateixa metodologia que l'índex de privació en l'habitatge, presenta una mitjana d'afectació superior, en aquest cas de 17,4 punts (en una escala de 0 a 100, on 0 equival a inexistència de privació i 100 a privació en cadascun dels indicadors seleccionats), i novament és pitjor en el cas de

les llars encapçalades per una dona (21,7 punts de mitjana en l'escala de privació) en comparació amb les llars encapçalades per un home (16,4 punts). En aquest sentit, quatre de cada deu llars encapçalades per una dona (42,2%) presenten un índex de privació superior a la mitjana i el 16,9% la superen en més del doble, mentre que en els homes aquestes llars clarament vulnerables es redueixen substancialment fins al 34,1% i el 13,6%, respectivament.

Si pel que fa a la privació en l'habitatge hem apuntat que les llars que s'allunyaven del model tradicional, és a dir, les encapçalades per dones que provenien de ruptures familiars (separades, divorciades i viudes) eren les més afectades, en la dimensió de consum bàsic aquestes llars continuen tenint un elevat protagonisme i, a més, també apareixen aquí les llars encapçalades per homes. Les llars la persona responsable de les quals és una dona viuda o divorciada pateixen una vulnerabilitat extrema. Les dades ho revelen: pràcticament el 90% d'aquestes llars presenten alguna de les privacions en l'àmbit del consum més bàsic, més de la meitat en pateixen com a mínim dues, i en una de cada quatre en pateixen tres o més. En aquests casos, qualsevol factor de vulnerabilitat addicional agreuja dràsticament les condicions de vida dels habitants, fins al punt que resulta pràcticament impossible que la llar no pateixi cap privació i és extremament probable que n'acumuli diverses. Estem parlant, per exemple, d'haver de cuidar nens o que la dona no estigui plenament vinculada al mercat laboral. D'altra banda, les llars encapçalades per una dona separada o soltera menor edat i, per tant, amb una relativa vinculació més alta amb el mercat laboral, presenten menys dificultats per satisfer les necessitats de consum (tot i que encara en termes d'enorme gravetat i per sobre de les dificultats que afecten les llars encapçalades per un home): més del 70% pateixen alguna privació, més de la meitat en pateixen dues o més i pràcticament una de cada quatre en pateixen un mínim de tres. En aquests casos, les privacions més habituals en la població, com la impossibilitat d'anar de vacances o d'afrontar despeses imprevistes, es converteixen en norma generalitzada i afecten un mínim d'una de cada tres llars. De fet, quan la persona de referència de la llar és una dona, les dificultats per fer front a un consum de tipus bàsic adquireixen una naturalesa permanent, amb l'única excepció que siguin casades: és rellevant, doncs, que l'únic cas en què els índexs de privació

en el consum es redueixen fins a assemblar-se a la mitjana de les llars encapçalades per un home sigui, precisament, quan també habita a la llar algun home adult.

Però, com hem dit, algunes tipologies de llars encapçalades per un home també presenten carències en aquest àmbit, si bé sempre en menor mesura que les que afecten les llars encapçalades per dones. Són aquelles llars en què l'home és solter, separat o divorciat (per aquest ordre, de menor a major gravetat), entre les quals més de la meitat pateixen privació en algun indicador. Un cas a banda són les llars encapçalades per un home viudo, que presenten una vulnerabilitat màxima i pràcticament idèntica a la de les llars femenines més vulnerables. El 77,2% pateix vulnerabilitat en algun indicador de consum bàsic, i fins al 37% la pateix en, com a mínim, tres dels set indicadors seleccionats.

Entre les dones que són la persona responsable de la llar hi ha diverses estructures de llar que fomenten la vulnerabilitat entre el conjunt dels membres que la integren. Breument hem de citar, en primer lloc, les llars de dones menors de 30 anys que viuen soles. Pràcticament dues de cada tres llars d'aquest tipus (62,9%) acumulen tres o més privacions en l'àmbit del consum, unes limitacions inherents a la lògica de l'emancipació i d'una posició feble en el mercat laboral. En segon lloc, les llars monomarentals, una tercera part de les quals pateix dues privacions i una altra tercera part en pateix tres o més. En aquestes llars les limitacions en el consum s'agreugen quan la dona no està ocupada a temps complet: pràcticament el 100% acumulen un mínim de dues privacions. En tercer lloc, les llars formades per una parella de persones de més de 64 anys la persona responsable de la qual és la dona: el 54% pateixen fins a dues privacions (molt rarament aquestes llars acumulen més privacions, per dos motius: per l'efecte de la protecció pública vers aquest col·lectiu i per l'estructura de la llar, que no acostuma a ésser de grans dimensions ni acostuma a tenir una àmplia acumulació de persones dependents). Quan les persones responsables de la llar són homes, l'acumulació de privacions en el consum es limita a llars amb una àmplia presència de nens i en les quals l'home no treballa; i, en menor mesura, a menors de 30 anys que viuen sols. D'altra banda, les tipologies de llar més protegides davant la privació en l'àmbit del consum són les formades per una parella d'adults

sense fills (tant si la persona responsable és home com dona) i les llars d'un home adult que viu sol.

Pel que fa a la relació amb l'activitat, és evident que la vinculació completa amb el mercat laboral, mitjançant l'ocupació a temps complet, redueix les probabilitats de patir privacions en l'àmbit del consum, tant en homes com en dones. Així, la major concentració d'homes en ocupacions a temps complet garanteix unes probabilitats més elevades de benestar a aquelles llars que encapçalen. Resulta rellevant el fet que tenint en compte les llars encapçalades per homes i les encapçalades per dones, en la mateixa categoria analitzada, les segones presenten sempre una vulnerabilitat més gran que les primeres. Tant a les llars de major protecció (amb la persona de referència ocupada a temps complet) com en les més vulnerables (en les que aquesta persona està desocupada, incapacitada o dedicada a les feines de la llar), l'existència d'algun tipus de privació en el consum és sempre entre 10 i 15 punts més probable quan la persona de referència és una dona.

Hem inclòs, finalment, dues variables més per analitzar les dificultats que les llars tenen a l'hora de satisfer aquestes necessitats bàsiques de consum: la càrrega que suposen les despeses no relacionades amb l'habitatge i la capacitat per arribar a final de mes.

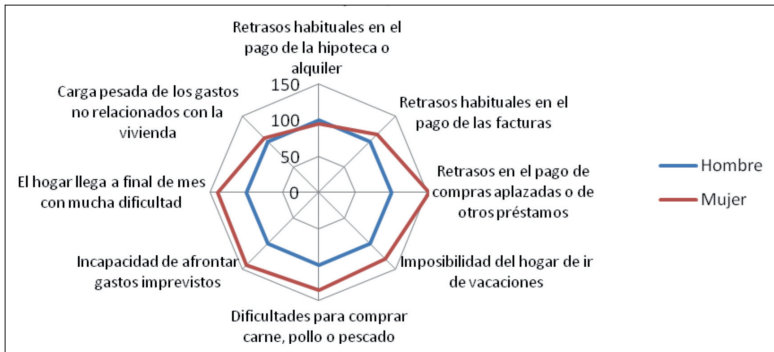
Amb referència a la primera, les llars encapçalades per una dona són les que tornen a presentar més dificultats: el 57% afirma que les despeses no relacionades amb l'habitatge suposen una càrrega pesada (53,6% a les llars encapçalades per un home). Una altra vegada hem d'esmentar la mateixa idea: les llars encapçalades per una dona que no forma un nucli tradicional, amb dones separades o divorciades, presenten una vulnerabilitat més gran, i entre el 60% i el 70% afirmen que aquestes despeses suposen una càrrega pesada. En els homes, al contrari, els percentatges d'afectació són inferiors (entre 10 i 15 punts menys que les mateixes llars encapçalades per una dona) i, a més, la variació entre diferents tipologies de família també és inferior, la qual cosa torna a confirmar la importància que el tipus d'estructura familiar exerceix en la vulnerabilitat de les dones i l'escàs efecte que presenta en el cas dels homes.

Quant a la capacitat d'arribar a final de mes, el 15,2% de les llars encapçalades per una dona afronta una greu situació: afirma que arriba a final de mes amb moltes dificultats (percentatge que augmenta fins al

33,7% si hi incloem les llars que ho fan amb dificultat). La probabilitat de patir aquesta vulnerabilitat extrema en llars encapçalades per una dona és el 40% superior a la de les llars encapçalades per un home (el 10,9% d'aquestes arriba a final de mes amb molta dificultat, que augmenta al 27,3% si es contempla també la categoria «dificultat»). Com era d'esperar, uns nivells educatius bàsics, els estats civils fora del matrimoni, les llars monomarentals i una feble posició en el mercat laboral tornen a penalitzar més les dones que els homes. Hem de fer notar, això sí, un únic cas que es desvia de la norma generalitzada, el de les dones de menys de 30 anys que viuen soles (i, en menor mesura, la resta de dones soles): la seva valoració sobre com arriben a final de mes és realment optimista si la comparem amb les carències objectives que detectem en la dimensió del consum bàsic. Així, malgrat patir una de les taxes de pobresa més elevades (31%) i que més del 60% d'aquestes llars acumulin tres o més privacions en aquesta dimensió, pràcticament quatre de cada deu declaren que arriben a final de mes sense dificultats. Proposem dues possibles explicacions a aquesta paradoxa. En primer lloc, aquesta infravaloració subjectiva de la vulnerabilitat es deuria a la poca idoneïtat d'una despesa supèrflua (o, en altres paraules, a una gestió austera dels recursos), lligada a la natura transitòria del procés d'emancipació en què es troben bona part d'aquestes dones. Això les portaria a renunciar a certs béns que serien vistos com a privilegis no pertinents en aquesta etapa de la vida, ja que poden hipotecar o ralentitzar la futura emancipació plena, i sense que això afecti amb la mateixa intensitat la valoració que fan de la seva situació. En segon lloc, una altra possible explicació rau en les diferents interpretacions que les persones responsables de la llar fan de la pregunta «Com arriba la seva llar a final de mes?». Segons el que s'ha vist, doncs, les dones joves responsables de la llar tendrien a posseir unes expectatives més delimitades al dia a dia a l'hora de respondre aquesta pregunta.

Gràfic 7. Dificultats relacionades amb el consum bàsic, per sexe de la persona de referència. Comparació entre les taxes masculines (estandarditzades a un valor 100) i les femenines. Espanya, 2008.

Elaboració pròpia a partir de l'ECV2009.

5. La reducció de la pobresa en l'agenda de l'Estratègia Europea 2020

L'evolució de la pobresa és una de les qüestions centrals que ha fet seves la Unió Europea. L'Estratègia de la Unió Europea 2020 (en endavant, l'EU2020) respecte de la dimensió social es concreta, entre altres indicadors, en la reducció del risc de pobresa als països comunitaris, que presenten diferències considerables.

Algunes xifres generals ens ajuden a situar el problema de la pobresa i l'abast que presenta en l'àmbit de la Unió Europea:

- 80 milions de persones de països que formen part de la UE viuen sota el llindar de la pobresa; és a dir, el 16 % de la població disposa d'una renda inferior al 60% de la renda mitjana dels seus respectius països.
- El 19% dels infants viuen en risc de pobresa.
- El 17% dels europeus pateixen privació material, per la qual cosa les seves condicions de vida estan afectades per la falta de recursos.

- Les transferències socials disminueixen el risc de pobresa en el 38% de mitjana en la UE, però aquesta incidència varia considerablement entre països membres, des del 10% a prop del 60%.

Davant d'aquest panorama, l'EU2020 s'ha proposat vincular tots els estats membres en una acció conjunta per reduir l'impacte de la pobresa, que consisteix en les següents prioritats i objectius:

- Eradicar la pobresa infantil.
- Afavorir la inclusió activa dels grups més vulnerables de la societat en el mercat laboral.⁷
- Aconseguir un habitatge digne per a tota la població.
- Combatre les discriminacions i millorar la integració de les persones amb discapacitats, de les minories ètniques, dels immigrants i d'altres grups vulnerables.
- Lluitar contra l'exclusió financera i el sobreendeutament.

El Consell Europeu defineix l'objectiu principal de reduir la pobresa i l'exclusió a partir de tres indicadors: la taxa de risc de pobresa (un cop percebudes les transferències socials), l'índex de privació material i el percentatge de persones que viuen en llars amb intensitat de treball molt baixa.

Els indicadors subjacents a l'objectiu de pobresa de la UE s'han acordat i desenvolupat en relació amb el mètode obert de coordinació per a la protecció social i la inclusió social (MAC Social). L'estratègia per a la política social de la UE es basa en aquest mètode com a mecanisme de coordinació de les polítiques socials dels estats membres. Es tracta d'un intercanvi d'idees sobre els mitjans d'acció i l'aprenentatge mutu, que permet als estats implementar les polítiques que més els convinguin. En el marc del MAC Social, els estats elaboren plans d'acció que seran avaluats per la Comissió Europea amb l'objectiu de conèixer els progressos quant a l'abast de la política social. L'EU2020 pretén donar un nou impuls i una major rellevància al MAC Social. Aquest instrument es presenta avui més que mai com a imprescindible en la consecució de l'objectiu de reduir la taxa de pobresa de la UE, a través de l'exigència als

---

7. Vegeu: Recomanació de la Comissió sobre la inclusió activa de les persones excloses del mercat laboral (2008/867/CE), inclosos els principis comuns aprovats en les conclusions del Consell sobre principis comuns d'inclusió activa a favor d'una lluita més eficaç contra la pobresa (17 de desembre de 2008).

estats de posar en comú esforços i instruments tant a escala de la UE com nacional.

En la UE, la pobresa ha d'abordar-se des de la perspectiva del cicle de vida. Fins ara, els grups de població més exposats al risc de pobresa són els nens, els joves, els pares i les mares de famílies monoparentals, les llars amb persones dependents, els immigrants o descendents d'immigrants, certes minories ètniques i les persones amb discapacitat. Entre les dones també hi ha un risc de pobresa més elevat que entre els homes.

El risc de patir pobresa augmenta el 25% en el cas de les famílies nombroses i supera el 30% en les famílies monoparentals. La pobresa sempre implica menys oportunitats i un potencial desaprofitat, inhibeix el desenvolupament personal i afecta negativament la salut de la població, el rendiment escolar i la participació en la vida pública. Un de cada cinc joves de la UE es troba en risc de pobresa i una de cada cinc persones menors de vint-i-cinc anys està a l'atur i corre risc de pobresa. Així mateix, un de cada deu joves que treballa és pobre, fet que posa de manifest la necessitat de millorar la qualitat de la integració dels joves en el mercat laboral.

El risc de pobresa per a les persones en atur és més de cinc vegades superior que per a les que tenen feina. Pobresa i exclusió del mercat laboral formen el binomi de la precarietat existencial. Aquest fet es fa especialment evident en el cas dels més joves. Ara bé, les fràgils condicions de l'ocupació com, per exemple, els salaris baixos, l'escassa capacitació, la intermitència en el mercat laboral, poden portar a una situació de pobresa malgrat tenir feina. D'aquí que des de l'any 2000 hagi augmentat el nombre de persones ocupades pobres, alhora que augmentava el treball temporal i a temps parcial (inclòs el treball a temps parcial involuntari). La pobresa dels ocupats està relacionada amb la situació de famílies que depenen dels ingressos laborals d'un sol membre. Entre aquestes, destaca el risc de pobresa de les famílies monoparentals i les famílies nombroses amb una sola font d'ingressos. A Espanya, el risc de pobresa entre les famílies nombroses ha experimentat un augment considerable en els deu últims anys. A llarg termini, el risc de pobresa per als majors de 65 anys també augmentarà en els estats membres si la trajectòria laboral es fa més fragmentària, especialment allà on les prestacions per jubilació tinguin menors efectes reductors del risc de pobresa.

Però la pobresa només representa una dimensió monetària d'un fenomen més ampli que és el desavantatge social. Per exemple, la carència de llar ha augmentat en els últims anys a tot Europa. Així mateix, la pobresa energètica que priva les llars de calefacció, d'aigua calenta, llum i altres necessitats domèstiques essencials, és una altra manifestació de privació greu. Finalment, l'exclusió financera entesa com a falta d'accés a serveis bancaris bàsics, així com l'endeutament elevat, també formen part de les diferents dimensions del desavantatge social que poden portar les persones a experimentar majors riscos de pobresa.

Què proposa la UE per reduir l'impacte de la pobresa en la població dels estats membres? Fonamentalment accions que vagin encaminades a: 1) el foment del creixement i l'ocupació, i 2) una protecció social moderna i eficaç. Aquesta última ha de combinar-se amb un conjunt ampli de polítiques educatives i de formació al llarg de la vida, l'assistència social, l'habitatge, la sanitat, la conciliació i les mesures a favor de la família, àmbits tots ells en els quals els sistemes de benestar han intervingut fins ara amb programes més aviat residuals, depenent de cada estat.

La Plataforma Europea contra la Pobresa i l'Exclusió Social representa la contribució de la UE per fer front a aquests reptes en el marc de l'Estratègia Europa 2020. La Comissió ha identificat els següents àmbits d'actuació:⁸

- Emprendre accions en el conjunt de les polítiques.
- Fer un ús més freqüent i més eficaç dels fons de la UE per donar suport a la inclusió social.
- Promoure la innovació social basada en fets.
- Treballar en associació i aprofitar el potencial de l'economia social.
- Millorar la coordinació de les polítiques entre els estats membres.

Vegem més detingudament algunes característiques d'aquests àmbits d'actuació.

Respecte a *les accions de lluita contra la pobresa i l'exclusió en el conjunt de les polítiques*, es tracta que el repte de combatre la pobresa s'integri en el disseny de totes les polítiques. Això només és possible amb una major

---

8. Comissió Europea (2010), *Comunicació de la Comissió al Parlament Europeu, al Consell, al Comitè Econòmic i Social Europeu i al Comitè de les Regions. La Plataforma contra la Pobresa i l'Exclusió Social: un marc europeu per a la cohesió social i territorial*. Brussel·les, 16/12/2010, COM(2010), 758 final.

i millor coordinació entre les polítiques macroeconòmiques i microeconòmiques. Les persones més allunyades del mercat laboral necessiten suports socials més intensos per trobar feina, a fi d'evitar un efecte de «porta giratòria» que els faci passar constantment de l'atur a l'ocupació precària i de baixa qualitat, i viceversa. De manera esquemàtica, els reptes en l'horitzó 2020 són els següents:

Ocupació	La consecució, d'aquí al 2020, de l'objectiu d'una taxa d'ocupació femenina i masculina del 75% fixat per a la UE seria per si sola la major contribució per treure 20 milions d'europaus de la pobresa.
Agenda de noves qualificacions i ocupacions	Millora del funcionament dels mercats laborals, mà d'obra més capacitada, llocs de treball de més qualitat i millors condicions de treball i foment tant de la creació d'ocupació com de la demanda de mà d'obra.
Flexiseguretat	Trobar mètodes nous per superar la segmentació del mercat laboral, amb la garantia d'unes prestacions i uns sistemes de seguretat social moderns i inclusius; estimular la contractació amb la reducció selectiva dels costos laborals no salarials, en particular dels relacionats amb els treballadors poc qualificats.
Pensions	Llibre Blanc sobre les pensions per abordar conjuntament la sostenibilitat i l'adequació de les pensions en el context postcrisi.
Envelliment	Emprendre una cooperació d'innovació europea sobre envelliment actiu i saludable.
Serveis socials	Desenvolupar el marc voluntari europeu de qualitat dels serveis socials a escala sectorial, en especial en el camp de les cures de llarga durada i la carència de llar.
Avaluació	Emprendre una avaluació de l'eficiència i l'eficàcia de la despesa sanitària en relació amb les qüestions assenyalades en la comunicació «Solidaritat en matèria de salut: reducció de les desigualtats en salut a la UE».

Serveis financers	Iniciativa legislativa per garantir l'accés a determinats serveis bancaris bàsics i apel·lar al sector bancari perquè presenti una iniciativa autoreguladora encaminada a millorar la transparència i la comparabilitat de les comissions bancàries.
Educació	Reduir l'abandó escolar a menys del 10% d'abandonaments prematurs dels estudis per al 2020 ajudaria molt a mitigar la pobresa.
Joventut	La iniciativa emblemàtica «Joventut en moviment» estableix la relació entre l'educació i la formació, d'una banda, i el mercat laboral, d'una altra; i proposa mesures per millorar l'accés a l'ocupabilitat dels joves.
Immigració	Nova agenda europea d'integració encaminada a promoure que els nacionals de tercers països amb diferents antecedents culturals, religiosos, lingüístics i ètnics, participin activament en les economies i les societats europees.
Integració de minories	Marc de la UE per a les estratègies nacionals d'integració dels gitans.
Gènere	Augmentar els esforços per promoure la independència econòmica de les dones, la primera de les cinc prioritats de l'estratègia sobre igualtat entre dones i homes per al període 2010-2015.
Discapacitat	Garantir el seguiment adequat de l'Estratègia Europea sobre Discapacitat 2010-2020, tenint especialment en compte les circumstàncies i les barreres que impedeixen que les persones amb discapacitat puguin gaudir plenament dels seus drets.
Habitatge	Identificar mètodes i mitjans per prosseguir la feina iniciada entorn de la carència de llar i l'exclusió en matèria d'habitatge, tenint en compte el resultat de la conferència de consens del desembre de 2010.

Ús de TIC	Millora de l'alfabetització digital, les capacitats digitals i l'ús habitual d'Internet per part de les persones desfavorides, amb l'oferiment de serveis en línia inclosius i específics en àmbits clau (ocupació, habitatge, sanitat i altres serveis socials) que ajuden a la capacitat dels usuaris, en particular els pertanyents a grups vulnerables.
Política energètica	Afrontar els riscos de pobresa energètica fent que els estats membres apliquin plenament la legislació de la UE vigent en matèria d'energia i utilitzin solucions d'eficiència energètica innovadores.
Serveis financers	Garantir l'accés als serveis financers bàsics per part de les autoritats públiques.

Respecte que *el finançament de la UE ajudi a aconseguir els objectius d'inclusió*, es poden destacar les següents accions, propostes i declaracions de principis:

Fons Social Europeu	Assignar els recursos necessaris per a la inclusió social i facilitar, al mateix temps, l'accés de les parts interessades pertinents a aquests recursos.
Subvencions	Facilitar a les petites organitzacions l'accés a les subvencions globals i millorar l'accés al finançament per a grups amb desavantatges múltiples i en un elevat risc de pobresa.
Fons estructurals	Nou marc regulador de la política de cohesió posterior al 2013, que simplificarà l'accés dels grups locals als fons estructurals i assegurarà una major complementarietat i sinergia entre els fons de la UE per promoure enfocaments basant-se en les comunitats, en especial per a la regeneració urbana.

Marc comú per als fons	Nova política de cohesió posterior al 2013 basada en un marc estratègic comú que garanteixi la coherència i la complementarietat entre el Fons Europeu de Desenvolupament Regional, el Fons Social Europeu, el Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural i el Fons Europeu de Pesca. El marc estratègic comú ha de determinar les prioritats de la UE per abordar l'objectiu europeu de pobresa i les mesures exposades en aquesta iniciativa emblemàtica.
------------------------	---

Pel que fa a *adoptar un plantejament factual respecte a les innovacions i reformes socials*, les proposicions de la UE2020 es dirigeixen als àmbits següents:

Investigació	Crear una xarxa europea d'excel·lència en investigació per promoure la generació de recursos de disseny i avaluació de programes d'innovació social.
Innovació social	Impulsar un projecte europeu d'investigació en l'àmbit de la innovació social, encaminat a concebre mètodes practicables i formes concretes d'amidament de l'impacte.
Disseny i avaluació de projectes	Definició de principis comuns en relació amb el disseny, l'aplicació i l'avaluació de projectes a petita escala concebuts per posar a prova polítiques innovadores (o reformes) abans d'adoptar-les de manera més àmplia (experiments socials).
Comunicació	Incidir en la comunicació i la conscienciació sobre la innovació social en curs.
Comitè director	Crear un «comitè director d'alt nivell» que proporcioni assessorament i orientació en la concepció de mesures.

Amb relació a *la promoció d'un enfocament d'associació i l'economia social*, Europa 2020 representa una nova forma de col·laboració entre les institucions europees, els estats membres, les regions i els municipis, quant a entitats i institucions, amb l'objectiu d'ampliar i millorar les oportunitats d'expansió de l'economia social. A través del Comitè de les Regions i de xarxes europees i associacions nacionals clau, la dimensió territorial de la pobresa rebrà més atenció i es reforçaran les sinergies en la utilització dels fons de la UE.

A través del programa *Progress* la Comissió impulsarà els intercanvis regulars i les col·laboracions entre les parts interessades en àmbits específics com la inclusió activa, la pobresa infantil, la inclusió dels gitanos, la carència de llar i la inclusió financera. La Comissió també elaborarà directrius voluntàries sobre la participació de les parts interessades en la definició i l'aplicació de mesures i programes per abordar la pobresa i l'exclusió, i en promourà l'aplicació a escala nacional, regional i local.

Economia social	Millora del marc jurídic i administratiu de manera que l'economia social pugui desenvolupar-se d'acord amb el seu potencial i funcionar eficientment a tot Europa.
Voluntariat	Destacar i promoure la contribució dels voluntaris més grans en la societat. Aquest serà un dels principals objectius de la cooperació d'innovació europea sobre envelliment actiu i saludable.
Fundacions	Presentar un reglament sobre un estatut europeu de les fundacions.
Empreses socials	Iniciar un projecte pilot d'innovació social que proporcionarà perícia i un «nucli virtual» en xarxa per a emprenedors socials, per al sector públic i per al tercer sector.
RSC	Promoure la responsabilitat social de les empreses. Això pot aconseguir-se, entre d'altres formes, animant a les empreses a contractar persones de grups desfavorits i a gestionar millor la diversitat, i també tenint en compte consideracions socials a l'hora de dur a terme contractes públics.

Finalment i en cinquè lloc, l'EU2020 es proposa *millorar la coordinació de les polítiques entre els estats membres* a través de noves estructures de governança basades en la coordinació dels estats membres en els camps de la protecció social i la inclusió social. Els estats membres han d'informar anualment de les estratègies generals que impulsin en els programes nacionals de reforma. La informació sobre els objectius socials de l'Estratègia formarà part d'aquests programes de reforma.

La Comissió avaluarà l'avenç aconseguit pels estats membres en relació amb l'Estratègia –en especial amb l'objectiu de pobresa– i, quan procedeixi, i en el context de les competències que li atorga el Tractat, proposarà una sèrie de recomanacions per país formulades conjuntament amb el Consell en els àmbits coberts per les directrius integrades.

La col·lecció **Quaderns per a la Inclusió Social** pretén ser el vehicle periòdic d'anàlisi i de reflexió-formació vers temes que en aquests temps ocupen i preocupen la societat: la vulnerabilitat i l'augment de riscos socials. Des d'aquestes pàgines s'aporten respostes i propostes per millorar i optimitzar els processos i mètodes d'intervenció social, així com identificar problemàtiques en funció de l'entorn per aportar-hi coneixement i pensament a un objectiu específic: el manteniment i l'enfortiment de la cohesió social.

Col·laboren

Fundación ONCE
para la cooperación e integración social
de personas con discapacidad

Desenvolupament Local

Diputació Tarragona

[publicacions]

urv